

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Span je in voor een warm gezin!

Moet je altijd 'vrijgemaakt' blijven, als je ooit in die kerken geboren bent?

Er zijn toch veel meer christelijke kerken!

Is het niet gezond om eens ergens anders een frisse start te maken?

Het lijkt steeds meer gewoon te worden om zo'n overstap eens te wagen.

Soms kun je naar de Christelijke Gereformeerde Kerk gewoon een attestatie meekrijgen, heet het niet eens meer onttrekking.

Zo wordt het wel erg gemakkelijk gemaakt. Of toch niet?

B. Luiten ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - B. Luiten	
Span je in voor een warm gezin!	671
<i>Meditatief</i> - J.B. de Rijke	
Contact	675
<i>Wandelen met God</i> - O.W. Bouwsma	
Niet te filmen!	676
<i>Achtergronden</i> - R.A. Faber	
De Nieuwe Bijbelvertaling en de internationale gereformeerde wereld	678
<i>Boekbespreking</i> - D.C.A. Noordveld	
Schepping en ethiek	682
<i>Boekbespreking</i> - J.M. Oldenhuis	
Rein en onrein	684
<i>Uit de kerken, Persberichten</i>	

Broers en zussen krijgen

Jezus spreekt een opmerkelijk woord tot degenen die Hem volgen. Hij vergoedt alles honderdvoudig wat ze om Hem zijn kwijtgeraakt! Niet alleen straks, maar ook nu al. Daarbij spreekt Hij over broers en zussen, moeders en kinderen (Marc. 10:30).

Dat is een diep woord. Velen hebben intussen gemerkt hoe ingrijpend het kan zijn, als het volgen van Christus je scheidt van je familie, van je gezin, van je vrienden. Vraag vandaag eens aan een moslim wat er gebeurt, als hij christen wordt. Een totaal isolement kan hem te wachten staan, uitstoting uit de gemeenschap.

Ook zijn er doden gevallen in tijden van vervolging. Het volgen van Christus bracht niet alleen vreugde maar ook rouw in het leven van gelovigen.

Jezus voorzag dat. Hij geeft leven terug uit de dood, zo bemoedigt Hij. Maar niet alleen straks vergoedt Hij het leed en het lijden, *ook nu al*. Hij geeft broers en zussen terug, moeders en kinderen. Wat Hij daarmee bedoelt wordt al gauw duidelijk.

Eens was het huis vol met mensen. Ze zeiden tegen Jezus, dat zijn moeder en broers buiten op Hem stonden te wachten. Waarop Hij zei: 'Wie zijn mijn moeder en mijn broers? Jullie zijn mijn moeder en mijn broers. Want iedereen die de wil van God doet, die is mijn broer en zus en moeder' (Marc. 3:31-35).

Een nieuw gezin

Zo ontstaat een nieuw gezin. Doordat Jezus mensen aanneemt tot zijn broer en zijn zus. Daarin geeft Hij meer dan al onze familiebanden kunnen betekenen, met vaders en moeders en kinderen.

Dat zijn maar geen mooie woorden, dit ziet op een diepe eenheid. Jezus gaat een levenseenheid aan met zijn volgelingen. Hij geeft zijn lichaam te eten en zijn bloed te drinken. Zo geeft Hij zichzelf in een verbondenheid die alles omvat. Hij drukt je brood en beker in de hand: 'mijn broer, mijn zus, mijn Vader is jouw Vader'. Daar staat je verstand bij stil, wij geloven wat we niet kunnen bevatten.

Op die manier geeft Hij ons als broer en zus ook aan elkaar. Het wordt een eenheid die dieper gaat dan ons eigen leven, in Hem. Een broer en een zus zoeken elkaar niet uit, ze zien eenvoudig het levenslicht in hetzelfde gezin. *God geeft dat.* En dat is heel sterk. Broers en zussen zullen altijd voor elkaar opkomen. Ze kunnen ook geweldig ruzie maken, maar als er gevaar dreigt, verloochent de bloedband zich meestal niet.

Dat gezin rond de Heer, dat heet kerk. Jezus wil dat we eten van hetzelfde brood en drinken uit dezelfde beker. We geven het aan elkaar door en zeggen daarmee: 'mijn broer, mijn zus, mijn Vader is jouw Vader'. Daarmee aangaan we die diepe verbondenheid in de Heer. Wij beloven die plechtig aan Hem en aan elkaar. We zullen er zijn, voor de Heer en voor

het wordt een eenheid die dieper gaat dan ons eigen leven, in Hem

ieder die gegeten heeft van hetzelfde brood en gedronken heeft uit dezelfde beker. Die eenheid gaat dieper dan ons eigen leven, dieper dan onze voorkeur, dieper dan ons gevoel of wat ook maar. Ze gaat zo diep en zo hoog als ons geloof in God.

Je gaat toch niet weg?!

Wie dit tot zich door laat dringen, kan niet zomaar weg zijn. Je kunt niet de ene dag plechtig beloven, dat je broer of zus zult zijn voor al diegenen aan je tafel, en een volgende dag melden dat je in een andere kerk je plek gaat zoeken omdat dat beter voor je zou zijn.

Toch gebeurt dat. Mensen maken die keus, vaak met het oog op zichzelf en op hun per-

soonlijke geloof, zonder zich bewust te zijn van de ontredde die ze daarmee in hun omgeving teweeg kunnen brengen. Daar hadden ze dan meestal niet op gerekend. Het wordt door hen dan al gauw uitgelegd als 'moeilijk doen'. Want zelf zijn ze er al mee klaar, ze gaan weg. Dan moet een ander dat toch gewoon accepteren...?!

Ja, is dat zo? Reageren we zo als een broer of zus op die manier vertrekt? Dat is in een gewoon gezin toch ook niet zo. Een kind kan uit huis gaan omdat het ergens anders gaat wonen, een verhuizing is normaal. Maar als daar andere motieven bij komen, als het een vertrek is omdat het gezin niet meer bevalt, zal dat in die huiselijke kring veel ophef geven! Men zal zich verlaten voelen, men zal het ervaren als een miskening van diepe verbondenheid. Degene die gaat heeft daar dan minder last van, op dat moment althans. Maar het gezin ervaart een breuk: 'daar gaat onze broer, onze zus.'

Doen we dan 'moeilijk'? Is het dan beter als we reageren met: 'prima, ga maar, het maakt ons niets uit?' De vraag stellen, is haar beantwoorden. Zo gaat dat niet, want de banden zijn diep, door God gelegd. Misschien was het allemaal niet zo leuk in huis, dat komt voor. Maar dan toch, als om die reden een gezin verlaten wordt, grijpt dat diep in.

De plek die God je geeft

Precies op dit punt, als dit wordt gezegd, kunnen mensen verbaasd reageren. 'Wat krijgen we nou, we zijn toch niet de enige kerk? Er zijn toch veel meer christenen, die vieren toch ook allemaal avondmaal? Het gezin is toch zo groot als de wereld? Moet ik dan altijd hier precies op dit ene plekje blijven? Kan ik het helpen dat ik vrijgemaakt geboren ben? Enz., enz.'

Daar zit een element van waarheid in. Maar ook vooral veel misverstand. Daarom is het goed om dit te bespreken met elkaar. Liefst een beetje preventief.

Want inderdaad, het gezin van de Heer vind je over heel de wereld. Tot in Japan toe. Dat is waar. En wij zijn als GKv niet de enige ware kerk, zijn we ook nooit geweest. Dat is ook waar.

Maar er is *verschil in verbondenheid*. Mijn broers en zussen in Japan ken ik niet, ik heb ze nog nooit gezien. Ik bid voor hen in algemene zin, maar ik kan ze niet tot een hand of een voet zijn. Ik heb ze dan ook nog nooit de avondmaalsbeker aangegeven. Zeker, ik belijd, dat de avondmaalsgemeenschap reikt tot in alle landen. Zelfs tot in alle eeuwen! Toch zit ik hier en nu aan tafel op de plek die ik van God ontvang. Hij voegt mij in zijn gezin in, *op de plek die Hij voor mij koos*. Zo staat dat ronduit in de Bijbel. In 1Kor. 12 is de beeldspraak, dat wij samen één lichaam zijn. Ook daarvan kun je zeggen: 'dat vind je over heel de wereld'. Jawel, maar toch lezen wij: 'God heeft nu eenmaal alle lichaamsdelen hun eigen plaats gegeven,

precies zoals Hij dat wilde' (1Kor. 12:18). In het grote lichaam word je niet op gelijke wijze gehecht aan alle leden tegelijk, maar in de eer-

op die manier heb je deel aan heel het lichaam

ste plaats aan de leden vlak om je heen. Op die manier heb je deel aan heel het lichaam. Zo is het ook met het grote gezin: je wordt niet op gelijke wijze gegeven aan al je broers en zussen over heel de wereld. Ook niet aan al je broers en zussen in alle zusterkerken in Nederland. Maar je ontvangt je plek in het grote geheel door je diep verbonden te weten aan je broers en zussen vlak om je heen. *Daar begint het, temidden van hen met wie je eet en drinkt.* Dat je met hen ook samen leeft, samen looft en samen deelt. En als het daar niet begint, begint het ook zeker niet op afstand. Dan wordt het gezin vaag, dan krijgt het iets van een duiventil, de beleving van verbondenheid wordt oppervlakkig. Dat is trouwens wel typisch een probleem in onze tijd, ook in de gewone gezinnen.

Toch kan haast cynisch gevraagd worden: 'moet ik dan heel m'n leven vrijgemaakt blijven?' Met als ondertoon: 'wat eng, wat bekrompen, er is veel meer'.

Maar 'vrijgemaakt' is niet bekrompen, juist niet (ook al kunnen mensen zich wel eens zo gedragen). Het vrijgemaakte leven behoort tot die grote Free Church, die je overal ter wereld aantreft. *Vrijgekocht* van vijandige overheersing, vrij van iedere bovenbijbelse binding, om *uit vrije beweging* Jezus te volgen, niet uit dwang maar uit liefde. Voor een plek in haar midden hoeft niemand zich te schamen. Sterker nog: je mag God ervoor danken! Want wat je hier ook niet bevalt, *Hij* is hier. Jezus *geeft* Zich hier. Niet alléén hier, maar hier geeft Hij Zich wel aan *jou*, aan *u*. Hier neemt Hij je op in de kring van zijn broers en zussen, 'precies zoals Hij dat wilde'. Kun je dan zeggen: 'dat hoef ik hier niet'?

Uitgangspunt en uitzondering

De kerk begint niet bij mij, maar bij de Heer. Hij vergadert, Hij brengt bij elkaar, Hij trouwt ons aan elkaar toe. Broers en zussen heb je gekregen, je kunt ze niet uitzoeken, je kunt ze niet omruilen, je kunt ze niet teruggeven. Daar zijn het broers en zussen voor. En dat is geheel wederkerig: ze kunnen jou ook niet laten vallen.

'Zit je dan voor je leven opgesloten in een soort gevangenis?' Deze vraag wordt gehoord. Want zo kan het aanvoelen, zeker als de kerkgemeenschap ter plaatse teleurstelt.

Eerst wil ik toegeven, dat dat inderdaad kan. Een gezin kan teleurstellen. Of door andere oorzaken kan er iets helemaal scheefgegroeid

zijn. Soms wordt een kind om die reden uit huis geplaatst. Dat kan in deze gebroken wereld wel eens de enige oplossing zijn. Dat gebeurt dan zo zorgvuldig mogelijk, alle betrokkenen werken daarin dan samen. Ieder zoekt dan toch nog het beste voor elkaar, in die gegeven omstandigheden. Op die manier kan dat ook in het kerkgezin voorkomen. Een kerkenraad kan wel eens aan een zusterkerk vragen, zich te ontfemen over enkele leden van zijn gemeente. Omdat er geen andere route meer wordt gezien. De redenen kunnen ook psychisch zijn, niet sluitend te beredeneren en toch reëel. Ik noem dat om oog te hebben en ruimte te houden voor uitzonderingen. Het volmaakte komt nog, nu moet het nog wel eens anders.

Vervolgens wil ik dit ook graag een *uitzondering* blijven noemen. Met als voorwaarde, dat betrokkenen in zo'n situatie inderdaad samenwerken. Als de moeite reëel zijn en er geen andere oplossing wordt gezien, kan een kerkenraad hieraan leiding geven. Dat kan helpen om onnodig leed te voorkomen, dat gemakkelijk ontstaat door allerlei willekeurige meningsvorming.

Maar *uitgangspunt* is en blijft, dat we het daar niet op laten komen. Dat we dat niet willen.

Laat je enthousiasme niet bekoelen

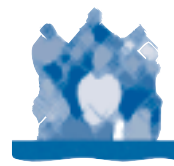
De Heer zegt: 'Heb elkaar lief met de innige liefde van broeders en zusters en acht de ander hoger dan uzelf. Laat uw enthousiasme niet bekoelen, maar laat u aanvuren door de Geest en dien de Heer' (Rom. 12:10,11).

Dat is wat dubbel gezegd: 'Heb elkaar lief met innige liefde'. De betekenis hiervan is: laat die liefde werkelijk blijken, doe er iets mee. Het is van vitaal belang, dat wij onze meest nabije broers en zussen zien, horen, liefhebben, trouw zijn, helpen en meenemen. En omgekeerd: dat we willen leren, waarom we hen nodig hebben. Dat we hen recht doen en waarderen als mensen in wie God woont. Dat we ons door hen willen laten dienen, onszelf daarvoor niet te goed vinden.

Wij leren van de Geest van de Heer om blij te zijn met elkaar. Niet omdat we elkaar altijd zo

wij leren van de Geest van de Heer om blij te zijn met elkaar

leuk zouden vinden, maar omdat Hij ons uitgekozen heeft. Broers en zussen kunnen tegenvallen, maar 'laat je enthousiasme niet bekoelen, laat je aanvuren door de Geest van de Heer' (Rom. 12:11). Zó wordt het warm in de kerk, door je in de eerste plaats te warmen aan de Heer, aan zijn Geest die je aansteekt met het vuur van zijn liefde. Met die liefde waarin Jezus op aarde kwam en het vol hield voor ons tot op het kruis, zonder dat iemand Hem echt begreep of waardeerde. *Laat die liefde in je niet*

bekoelen. Als die wel bekoelt, kun je daar geen ander de schuld van geven.

Zo wordt de toon in het gezin gezet. We willen elkaar verdragen en vergeven, en zelfs bereid zijn om als eerste liefde te geven, ook al is de ander zover (nog) niet. We willen ons 'kleden in innig meeleven, in goedheid, bescheidenheid en geduld' (Kol. 3:12-17).

Wat we doen voor zijn onaanzienlijkste broeder of zuster, doen we voor de Heer (Mat. 25:40). Zoals we met *hen* omgaan, zo gaan we met *Hem* om. Dat is nogal een verstrekkende opmerking. Dit gaat veel verder dan 'blijf op je plaats'. Dit vraagt op die plaats de enthousiaste inzet van heel je leven! Anders heb je het niet goed begrepen.

Kennelijk is het echt waar: je band met je broer en zus in de kerk gaat zo diep en zo hoog als je geloof in de Heer.

*Leer ons, Heer, vrijmoedig spreken
over uw verlossend werk;
geef dat niet die woorden breken
op de daden van de kerk,
maar dat wij geheiligd leven
op de plaats door U gegeven,
en U volgen onder 't kruis
op de smalle weg naar huis.
LvK 360:3*

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. Dr. B. Kamphuis, coördinator
'Achtergronden'

EINDREDACTEUR:

Dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, coördinator 'Meditatief',
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven'
en 'Wandelen met God',
Prof. dr. S. Griffioen, J. Westert, coördinator
'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en
onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds.
G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar
buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en
muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort his-
torisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe
abonnementsjaar schriftelijk of per e-
mail te geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijg-
baar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-
4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Contact

De HEER riep Mozes en zei vanuit de ontmoetingstent tegen hem...

Leviticus 1:1

J.B. de Rijke ■

Een handleiding offers en offeraars. Saaier kan het niet. Iets voor lang geleden. Toen er nog geofferd werd. Zegt de naam Leviticus al niet dat het typisch iets voor Leviëten is? Maar soms helpt een andere naam al. Geef het bijbelboek Leviticus een andere naam en je interesse neemt direct toe. De Joden benoemen dit bijbelboek namelijk met de eerste woorden ervan: 'en Hij riep'. De HEER vraagt dus aandacht voor zichzelf. Niet in de eerste plaats voor offers.

Hij spreekt

Dat de HEER spreekt, weten we. Zo kennen we Hem. Hij sprak en het was er. Zo heeft Hij zich vanaf het allereerste begin bekend gemaakt. Maar niet alleen scheppend sprak Hij. Ook om te communiceren. Om levend contact te hebben met hen die sprekend zijn beeld vertoonden. En we horen het gebeuren. 's Avonds in de avondkoelte. Een heerlijke intimiteit tussen God en mensen. Daar is wel wat verandering in gekomen als we het bijbelboek Leviticus opendoen. Zondeval. Zondvloed. Ruim 400 jaar slavernij van Abrahams nageslacht in Egypte. Het is allemaal gebeurd. Maar toch. De plek van waaruit de HEER het Woord neemt is wel de ontmoetingstent. Proef dat woord eens. Gods woonplek onder de mensen. Hij is weer intiem dichtbij. En Hij spreekt... De Here God is er niet alleen maar. Als een soort verzekering van veilig geleide voor zijn volk op weg naar het beloofde land. Hoewel Hij dat al wel had meegemaakt. Afgebeeld als gouden kalf. Reden genoeg om toch maar weer te vertrekken. Of om ver op de achtergrond te blijven. Om door middel van een soort afstandsbediening de hoogstnoodzakelijke sturing te geven. Maar dankzij Mozes' bemiddeling was God heel dichtbij gebleven. En zo was zijn verblijfplek op aarde helemaal in orde gemaakt. Een tent in de woestijn. God met mensen op weg. Maar niet als een onbewogen beweging. Want als zijn onderkomen op aarde klaar is laat Hij van zich horen. Hij wil mensen ontmoeten. Zodat ze niet vergeten dat Hij er is. JHWH.

Hij is er

De eerste hoofdstukken van Leviticus behoorden bepaald niet tot mijn favoriete bijbelgedeelten. Wat is voor moderne mensen als wij nu zo interessant aan een 'handleiding offers' een kleine ruim 2000 jaar voor Christus? Maar dan blijken die eerste paar woorden als start van het bijbelboek veelzeggend. En ze wijzen ons op een gevaar dat van alle tijden is. Namelijk dat mensen langs de HEER heen leven. Nota bene, terwijl Hij heel dicht in de buurt is. En van zich laat horen en voelen. Maar het gebeurt. Nog steeds. Ik heb de keuze uit diverse bijbelvertalingen en kan per lezing beslissen welke vertaling mij het meest aanspreekt. Maar wat hoor ik als ik de Bijbel dicht laat? Of als ik alleen uit gewoonte 'een stukkie' lees. Maar in die eerste zeven hoofdstukken van Leviticus laat de Here God horen dat Hij betrokken is op heel de lengte, breedte, diepte en hoogte van mijn leven. Nota bene, Hij wiens lengte, hoogte, breedte en diepte ik niet kan peilen. Maar zo wil Hij met mij omgaan. Zo wil Hij dat ik met Hem omga. Toen het volk Israël de HEER in hun midden had, was het grote gevaar dat zij alsnog langs Hem heen zouden leven. Want zelfs de mooiste ontmoetingstent went. En ik, door Hem zijn tempel genoemd, ben in staat mijn oor naar heel andere dingen te laten hangen. En doe dat ook maar al te vaak. Maar direct aan het begin van Leviticus krijg ik te horen dat God mij erbij roept. God geeft mij geen kans om ongehoord langs Hem heen te leven. Hij die betrokken is op heel ons leven, wil dat wij Hem ook in alles betrekken. Hoor, Hij is er. Voor mij. En waar ben ik mee bezig?

Ds. Jan Bert de Rijke is predikant van de Gereformeerde Kerk te Krimpen aan de IJssel.

Niet te filmen!

Het is wel een aardige uitdrukking: 'niet te filmen'.

Je hoort hem redelijk veel gebruikt worden door jongere mensen.

Het gaat om dingen die zo 'heftig' zijn, dat je er geen woorden voor hebt.

O.W. Bouwsma ■

Maar, zoals dat gaat met van die uitdrukkingen, ze worden nogal eens plat geslagen door hoe vaak ze gebruikt worden. Dat geldt ook van 'niet te filmen'. Je hoort het soms zo vaak, dat het overkomt als 'mooi' of 'heel lelijk'... En daar zijn best andere woorden voor te vinden. Bijna alles is voor sommige mensen niet te filmen. Hun leven bestaat blijkbaar uit slechts heftige situaties... Lijkt me nogal vermoeiend.

Hoe ik er op kom?

Wel, in gesprekken met catechisanten heb ik het nogal eens over hun persoonlijk omgaan met God. Die gesprekken heb ik elk jaar met de jongeren uit de gemeente, vanaf een jaar of zeventien. Zo aan het einde van het seizoen, als de catechisaties zijn afgelopen. En dat bevalt heel goed. Je kijkt elkaar even in het hart. Die gesprekken gaan over hun leven met God. Leven met God elke dag. Want gebeurt daar? Hoe doe je dat en hoe beleef je dat? Hoe kom jij in beweging naar God toe? Wat betekenen je voor Hem? Doe je de dingen waarvan je weet dat ze Hem blij maken? Verheugen kun je ook zeggen. Dan valt er in een half uur heel wat te praten.

Mooie dingen hoor je.

Enthousiaste jonge mensen die gegrepen zijn. Zich inzetten en mee willen doen. Organiseren. Hun plek bewust aan het zoeken zijn. Bijbellezen al of niet met hulpmiddelen. Bidden met hun hart. Geweldig om dat samen te bespreken en te beleven. Ook een hart onder mijn riem! Niet te filmen!

Maar ook wel dat het leven met God aan het versloffen is. Dat ze niet zo in beweging komen. Ze geloven wel, bidden wel, maar het suddert. En allerlei zaken komen daarbij naar voren.

De kerkdienst natuurlijk, die saai overkomt. De mensen die hen ergeren. Andere jongeren die met God en de kerk niet veel of helemaal niets hebben. Het druk zijn met andere dingen. Hobby's als voetbal en de p.c. Belijdenis doen staat ver van ze af. En God eigenlijk ook wel, als ze eerlijk zijn. Of is het andersom? Nou, ja. Gewoon het hele brede leven en bij ieder weer anders. Niet te filmen!

Groeien

Die tweedeling kom je in feite, denk ik, in ieder mens wel tegen. Die gesprekken zijn ook niet bedoeld om te gaan preken of zo. Maar om elkaar verder op Gods weg te helpen. Ze geven mij eye-openers. Ik op mijn beurt, stimuleer hen graag om het geloof dat ze kregen, te ontwikkelen. Uit te groeien. Veel dingen maak je als mens niet klaar immers? Die moeten je gegeven worden. Wat denk je van groeien in geloof, in hoop en in liefde? Van inzicht en fijnzinnigheid? Van wijsheid? Dat waait je niet aan, maar ze zijn wel de plus op wat je van God aan geloof, hoop en liefde al kreeg. En daarom is bidden in zulke gesprekken een hot issue. Want het gebed haalt veel uit bij de Heer. En Hij geeft boven verwachting. Hij is immers een God die bij machte is oneindig veel meer te doen dan wij vragen of denken? Hij geeft zijn Geest!

Bidden

En ja, bidden is mooi en makkelijk.
Je vouwt je handen, sluit je ogen en praat tegen God.
Gewoon.
Er vormen zich gaandeweg 'standaard-gebeden', zo blijkt.
Sommigen houden het op het kindergebed van vroeger.
Of op het gebed dat Jezus ons leerde.
Want er is niet veel tijd en aan tafel bid ik ook al mee.
Anderen nemen meer de tijd om zich wat voor te bereiden.
Ze maken een lijstje, overwegen.
Zetten namen op papier.
Hoe dan ook: er wordt gebeden. Door zo goed als iedereen.
Geweldig mooi!

Ja, bidden is mooi, maar ook moeilijk.
Wat ga je zeggen?
Is er alleen maar ruimte voor wat jou beweegt?
Hoe komt de Heer ter sprake? De Heer Jezus Christus?
Weet je wat loven is? Prijzen?
Aanbidding?
Hoe breng je het onder woorden?
Vind je het spannend om met God te praten?
En hoe zit/lig/hang je erbij?
Komen je woorden verder dan het plafond van je kamer?
Ga maar door.
Niet te filmen.

Vertellen

Het mooiste wat ik daarbij kan betekenen, is voor mij dat ik mag vertellen van Christus, die in de hemel voor ons pleit en bidt.
Je woorden komen aan.
Dat ik mag vertellen dat de Geest van God, die in ons woont, zich bij ons gebed niet stil houdt, maar zelfs voor ons bidt, als wij geen woorden kunnen vinden.
Hij kent ons van binnenuit.
Hij weet.
Hij kent God van binnenuit.
Hij weet.
En in dat geweldig goddelijk gebeuren staan jij en ik.
In dat krachtenveld.
Jij doet je mond open, je gedachten.
Je hart. En je gaat staan voor Gods troon. Je ziet dat de Heiland voor je instaat.
Zo'n geweldig moment.
Zo indrukwekkend...
Hoe kun je het maken je mond open te doen?
Dat maakt geen mens klaar.
Ook dat word je gegeven. De Geest bidt voor ons.

Niet te filmen.

Hoe meer je je dat realiseert, des te meer leer je de geweldige betekenis van bidden kennen.
Je wilt er zelf werk van gaan maken.
Overdenkend.
Gods Geest werkt.
Zijn werk is inderdaad niet te filmen.
Maar wat een geweldig gebeuren, waarin je opgenomen bent.
En blijft.
En gaandeweg zie je het, beleef en ervaar je het: er is groei in hoe jij omgaat met God.

Ik hoef je niet uit te dagen door te zeggen: 'wedden'?
Er is Gods belofte!
Wie zoekt, vindt.
Wie klopt, voor hem of haar gaat de deur open.
Wie bidt, ontvangt.

Ds. Oeds Bouwsma is predikant van de Gereformeerde Kerk te Gouda.

uit de kerken

Almere-West - beroepen: Dr. J.R. Douma te Haarlem

Houten - beroepen: O.W. Bouwsma te Gouda

Alphen aan den Rijn - beroepen: M. Wielhouwer te Zuidlaren

Heemse-Marslanden - beroep aangenomen - J. Werkman te Harkstede en Zuidwolde

Nijmegen - beroep aangenomen - K. Harmannij te Den Ham

Veenendaal-Oost - bedankt voor beroep - M.H. Oosterhuis te Ede-Noord

Wijziging secretariaat DZD (Drentse Zendingen-deputaten): Voorheen L.R. Meeden-dorp, vanaf heden: H.T. Buitenhuis, Hofstedelaan 70, 9301 RZ Roden, tel. 050-5018476, e-mail: htbuitenhuis@home.nl

De Nieuwe Bijbelvertaling en de internationale gereformeerde wereld

Omdat de *NBG-vertaling van 1951* tekenen van slijtage begon te vertonen, moedigen de Gereformeerde Kerken (v) op hun generale synode in 1990 het Nederlands Bijbelgenootschap aan een nieuwe bijbelvertaling tot stand te brengen. Ze vroegen de vertalers er rekening mee te houden dat de vertaalde Bijbel eeuwenlang een functie heeft gehad in de kerken. Sindsdien hebben Deputaten Bijbelvertaling het project op de voet gevolgd.

R.A. Faber ■

In 2004 is de *Nieuwe Bijbelvertaling (NBV)* verschenen. In de jaren daarvoor hadden de vertalers duidelijke vertaalstrategieën afgesproken, en werden zowel het grote publiek als een breed scala aan deskundigen bij het werk betrokken. Uitgangspunten waren: trouw aan de brontekst en gemakkelijk te begrijpen voor de lezer van vandaag. In het algemeen vinden zowel taalkundigen als doorsneelezers de NBV eigentijds en goed leesbaar.

Een nieuwe Nederlandse bijbelvertaling is ook voor Engelssprekende gereformeerden relevant. Alleen al omdat de bijbelvertaling een grote rol speelt bij de uitleg en de toepassing van de Schrift, is de NBV van belang voor iedereen die zusterkerkrelaties met de Gereformeerde Kerken in Nederland onderhoudt. De vertaalde Bijbel krijgt een unieke functie bij de verantwoording van het geloof; het is de beslissende instantie in discussies over leer en leven.

De NBV is ook van belang voor mensen die geen Nederlands lezen omdat ze vertaaltrends weerspiegelt die over heel de wereld een rol spelen. De gebruikers van de opkomende generatie bijbelvertalingen zullen graag willen weten hoe gangbare vertaaltheorieën in de nieuwe Nederlandse vertaling in praktijk zijn gebracht. Al hebben verschillende talen ook verschillende vertaalmechanismen, de daaraan ten grondslag liggende theorieën zijn universeel. Toekomstige vertalingen in het Engels zullen voortbouwen op of zich afzetten tegen de vertaaltheorieën die zijn gehanteerd in de NBV.

Zelfs een snelle verkenning van de NBV laat al frappante verschillen zien met Engelse bijbelvertalingen die goed bekend staan in de internationale gereformeerde wereld. Niet alleen de neoconservatieve *New King James Version (NKJV)* en de *English Standard Version (ESV)*, maar ook de *New International Version (NIV)*

hanteren verschillende heel andere uitgangspunten dan de NBV.

Ik wil in dit artikel op een rij zetten wat de belangrijkste verschillen in uitgangspunten zijn tussen de NBV en de genoemde Engelse vertalingen. Ik probeer die verschillen te illustreren met behulp van voorbeelden die ook te volgen zijn voor lezers die niet geschoold zijn in de oorspronkelijke bijbeltalen of in de vertaalwetenschap.

Taalkenmerken

Er is één theorie die duidelijk een rol speelt in de NBV: dat je onderscheid moet maken tussen *taalkenmerken* en *tekstenmerken*. *Taalkenmerken* zijn karakteristiek voor een bepaalde taal, of dat nu Frans, Koreaans of klassiek Grieks is. Een voorbeeld is de dubbele ontkenning in het Afrikaans: 'niks help nie'. Zo'n eigenaardigheid van de brontaal komt niet terug in een vertaling. Dan krijgt je onzin, of op z'n minst lelijk of onnatuurlijk taalgebruik. In het origineel is geen sprake van lelijkheid en daarom deugt zo'n vertaling niet.

Misschien kan ik met een eenvoudig voorbeeld volstaan. Om een superlatief te vormen herhaalt het Hebreeuws het woord: 'het Heilige der Heiligen' (Ex. 26:33). Voor een Nederlandse lezer die dit Hebreeuwse taaleigen niet kent, kan de betekenis van deze uitdrukking onhelder zijn. De vertaling 'het allerheiligste' geeft duidelijk de betekenis weer, ook al zijn niet precies dezelfde woorden gebruikt.

De theorie achter de NBV wil voorkomen dat de lezer blijft haken achter zulke hebraïsmen. En als de vertaling wel dicht bij het Hebreeuws moet blijven, is een verklarende aantekening vereist. Uiteindelijk zijn taalkenmerken alleen maar karakteristiek voor de taal waarin de brontekst geschreven is. De NBV zet niet de

taal van het originele document over, het is geen woordvoorwoord vertaling, ze vertaalt de tekst.

Tekstkenmerken

Tekstkenmerken daarentegen zijn woorden, uitdrukkingen, stijlelementen die ongewoon of opvallend zijn, ook in de taal van het origineel. Iemand die liefdespoëzie schrijft, kan de dingen zeggen op een niet-alledaagse manier: 'je ogen zijn duiven..., je haar golft als een kudde geiten die afdaalt van Gileads bergen' (Hooglied 4:1). De dichter heeft gezocht naar beelden om uitdrukking te geven aan zijn gevoelens. Een heel ander voorbeeld: de geschiedschrijver begint zijn evangeliebeschrijving doelbewust met een formulering in de trant van de Griekse geschiedschrijving: 'nadat reeds velen zich tot taak hebben gesteld om een verslag te schrijven over de gebeurtenissen die zich in ons midden hebben voltrokken...' (Lucas 1:1).

Dit verschil in woordkeus, toonzetting enz. wordt veroorzaakt doordat de schrijvers verschillende genres literatuur of teksttypen hanteerden. Ieder genre of teksttype wordt gekenmerkt door bepaalde eigenschappen van de tekst, en deze tekstkenmerken moeten ook duidelijk doorkomen in de vertaling. Het boek Spreuken is wijsheidsliteratuur; 2 Petrus heeft veel weg van een testament. Meer dan eerdere vertalingen weerspiegelt de NBV de karakteristieken van de oorspronkelijke teksten.

Om een ander voorbeeld te noemen: de vertaling van het boek Ester laat het opvallende woordgebruik in het origineel zien. Ester is geschreven als een novelle en gebruikt veel leenwoorden uit het Perzisch om de sfeer op te roepen van Susa, de hoofdstad van het Perzische rijk. In 1:6 worden de draperieën beschreven waarmee de binnenhof van het paleis was versierd. Hoe sjiek die waren wordt aangegeven met een 'duur' buitenlands woord, 'byssus' ('linnen' in de NBG-vertaling van 1951), dat is overgenomen in de NBV. In sommige edities is achter dit bijbelboek een lijst met de Perzische leenwoorden en hun verklaring opgenomen.

Niet alleen een opvallende woordkeus vind je in de vertaling terug, ook de indeling van een bepaald boek of een bepaalde passage wordt in de vertaling zichtbaar gemaakt. Om die reden hecht de NBV minder waarde aan de traditionele indeling in perikopen, en houdt ze liever rekening met de indeling in (uitgaven van) de brontekst. Als in het origineel het begin, midden en einde van een bepaalde teksteenheid aangeduid worden door een bepaalde woordkeus, dan is dat in de vertaling terug te vinden, met de bedoeling de oorspronkelijke opbouw zichtbaar te maken. Dit zijn ongetwijfeld verbeteringen, omdat daarmee de structuur en de toonsoort van de originele tekst meer recht wordt gedaan.

Voor vertalers die trouw aan de brontekst belangrijker vinden dan trouw aan de brontaal, komt het erop aan te bepalen wanneer een auteur gebruik maakt van taalkenmerken om een bijzondere betekenis of toon tot uitdrukking te brengen. Wie een literaire tekst opstelt (of het nu een gedicht, een brief of een historisch verslag is), moet taalkenmerken gebruiken om de unieke betekenis door te geven. Met andere woorden, de vertaler van tegenwoordig moet gevoel hebben voor de taalkenmerken en de manier waarop een auteur die precies gebruikt, want de geïnspireerde auteur maakt bewust gebruik van bepaalde taalkenmerken. Naar mijn mening heeft de NBV niet altijd ten volle gerekend met deze rol van taalkenmerken.

Niet noodzakelijk woord-voor-woord

Veel Engelse bijbels, ook de recent verschenen *English Standard Version*, hebben als doelstelling om in wezen letterlijke vertalingen te bieden, dat wil zeggen: voor een woord in de brontekst komt in de vertaling het corresponderende woord van de doeltaal. Dit heeft als gevolg dat de vorm van de Engelse zin bepaald wordt door die van het origineel. Anders dan de *English Standard Version* en de *New King James Version* vertaalt de NBV niet elk woord in het origineel in een woord van de doeltaal. Zelfs een woord dat in een bepaalde passage meer dan eens voorkomt, hoeft niet noodzakelijkerwijs alle keren met hetzelfde Nederlandse woord vertaald te worden. Hier zit de opvatting achter dat het niet altijd nauwkeurig is om standaard elke keer hetzelfde woord te gebruiken. Als de herhaling van een woord in de oorspronkelijke tekst functioneel is (bijv. als motiefwoord), mag in het Nederlands gekozen worden voor verschillende, zij het wel vrijwel synonieme woorden. De NBV is niet uit op formele equivalentie als het over taalkenmerken gaat, ze stelt liever de functie van de woorden, het ritme, de zinstructuur enz. vast om te proberen die functie in de doeltaal weer te geven.

De functie van de oorspronkelijke tekst

De *New International Version* die wereldwijd door veel gereformeerden wordt gebruikt, is gebaseerd op de vertaaltheorie die bekend staat als 'dynamische equivalentie'. Het woord 'dynamisch' verwijst naar het belang dat deze theorie hecht aan de indruk of het effect van de tekst op de lezer. Het woord 'equivalentie' wil zeggen dat de indruk of het effect van de vertaalde tekst op de lezers van nu dezelfde moet zijn als die van de oorspronkelijke Hebreeuwse of Griekse tekst op zijn eerste lezers. Een dynamisch-equivalent vertaalde tekst wil op zijn lezer dezelfde indruk maken als de oorspronkelijke tekst op zijn lezers van vroeger.

De laatste tijd krijgt deze theorie steeds minder bijval. Daar zijn *twee* redenen voor. In de *eerste* plaats hebben de wetenschappers ingezien dat het heel moeilijk is op grond van een oude tekst vast te stellen wat voor indruk of effect die gehad moeten hebben op een Hebreeuwse of Griekse lezer uit oude tijden. In de *tweede* plaats is het ook bijna onmogelijk om te voorspellen hoe een moderne lezer zal reageren op een tekst in zijn eigen taal. Met andere woorden: een vertaalmethode die te veel uitgaat van de sociale context waarin een tekst wordt opgesteld en gelezen, is maar zeer beperkt bruikbaar. Om deze reden zijn vertalers zich meer op de tekst zelf gaan concentreren.

De *Nieuwe Bijbelvertaling* heeft als uitgangspunt de theorie van de 'functionele gelijkwaardigheid'. Deze theorie let meer op de bedoeling van de originele tekst dan op de reactie van de lezer. Ik beschouw dit als een verandering ten goede, al brengt de nadruk op de functie van een tekst zijn eigen vragen mee. Want als de vertaler het als zijn taak ziet om de functie van de tekst goed over te brengen in de ontvangende taal, kan hij met zijn vertaling de betekenis van een alinea, zin of woord uitbreiden of beperken.

Vertaling als expliciete interpretatie

Dit brengt ons bij een volgend onderwerp in de huidige vertaalkunde. Een eenduidige tekst in de brontaal moet in de doeltaal ook eenduidig zijn. Dat kan inhouden dat je in de doeltaal een betekenselement expliciet moet maken dat in de brontaal hooguit impliciet aanwezig is omdat het voor de oorspronkelijke lezers in hun cultuur vanzelf sprak. Als je dat niet doet, gaat een deel van de betekenis verloren. Een eenvoudig en aansprekend voorbeeld kan dit duidelijk maken. Tegelijk wordt duidelijk dat het resultaat een vrije of te specifieke vertaling kan zijn.

Jozua 7 verhaalt van de zonde van Achan en Israëls overtreding van het verbond. Als de zonde van Achan aan het licht komt en hij bekent, halen de oudsten de gewijde zaken op en 'spreiden ze uit voor Jhwh' (Joz. 7:23). De NBV geeft een specifieke interpretatie aan deze woorden: de gewijde voorwerpen werden neergelegd 'voor de ark'. Hiermee grijpen de vertalers terug op 7:6 waar staat dat Jozua, terneergeslagen door de nederlaag bij Ai, neerviel 'voor de ark'. Nu is de verbondsark zeker een symbool van de aanwezigheid van de Here bij zijn volk, maar in het oorspronkelijke Hebreeuws is in vers 23 geen sprake van 'de ark'. De vertalers hebben een plausibele verklaring van de woorden 'voor Jhwh' ingebracht in hun vertaling dat de gewijde voorwerpen *voor de ark* werden neergelegd. Je ziet het voor je, alleen: het staat niet in het origineel.

Dit voorbeeld laat zien dat het hoge eisen aan de vertalers stelt om te bepalen wat in de oorspronkelijke tekst wordt geïmpliceerd (maar niet gezegd), en om dit met de nodige precisie in uitdrukkelijke woorden door te geven in de ontvangende taal. Men wil helderheid en directheid in de doeltaal nastreven, maar deze gang van zaken versluiert de realiteit dat de betekenis van het origineel niet altijd zo duidelijk is als uit de vertaling blijkt. Het is heel goed mogelijk dat een auteur opzettelijk met zijn woordgebruik juist een zekere ambiguïteit aanbrengt om meer dan één betekenis over te dragen: de gewijde voorwerpen werden voor Jhwh neergezet, misschien wel voor de ark van het verbond. In het bijzonder wanneer er een theologische kwestie aan de orde is, kan zo'n interpreterende vertaling een bepaald punt meer of minder nadruk geven en daarmee invloed uitoefenen op de leer van de kerk. Met zo'n te expliciete vertaling is de vertaler volgens mij op de stoel van de exegeet gaan zitten.

Inclusief taalgebruik

Elke taal weerspiegelt bepaalde maatschappelijke waarden, ook in de manier waarop over de seksen wordt gesproken. In de Grieks-Romeinse cultuur kunnen woorden als 'man' (*anthroopos*) en 'broeders' (*adelfoi*) zowel mannen als vrouwen betreffen, ze sluiten de betekenissen 'vrouw' en 'zusters' niet per se uit. Moderne lezers voelen wel aan dat de bijbelschrijvers - in overeenstemming met de sociale werkelijkheid en de gebruiken van toen - zulke woorden vaak (maar niet altijd) gebruiken om mannen en vrouwen mee aan te duiden. Als in het Grieks van het Nieuwe Testament bij voorbeeld 'elke man' wordt gebezigd, kan dat 'ieder-een' betekenen.

Wanneer de Griekse tekst 'broeders' heeft, zal de NBV waar dat gepast is 'en zusters' toevoegen, zoals bijv. in 1 Kor. 1:10,26 enz. In de Nederlandse tekst van Psalm 133:1 staat wel alleen 'broeders' omdat de 'eenheid' waarvan gesproken wordt, gestalte krijgt in de dienst van de (mannelijke) priesters. Soms bederft een overdreven nadruk op inclusief taalgebruik het Nederlands, zoals in 2 Petrus 1:7 waar 'broederliefde' twee keer vlak na elkaar terugkomt als 'liefde voor uw broeders en zusters'. Op zo'n manier vestig je meer aandacht op het feit dat ook de zusters zijn inbegrepen, dan de bedoeling van het origineel geweest moet zijn.

We moeten er wel op letten dat de vertalingen die de meeste Engels sprekende gereformeerde en presbyteriaanse kerken hanteren, verschillend omgaan met inclusief taalgebruik. Omdat ze de band met de oorspronkelijke tekst willen handhaven, blijven de *New King James Version* en de *English Standard Version* bij de seksespecifieke woorden, al zegt de *ESV* er in voetnoten herhaaldelijk bij dat vrouwen erbij inbegrepen zijn. De editie 1978 van de *New International*

Version had seksespecifieke woorden, maar vanaf 2002 is deze vertaling ook te koop met sekseneutraal taalgebruik.

De inleidingen op de bijbelboeken

De *Guidelines for Interconfessional Cooperation in Translating the Bible* (1993) stellen dat vertaalwerk niet moet worden gehinderd door ideologische bijbedoelingen. Het is de bedoeling dat de oorspronkelijke tekst zonder meer wordt doorgegeven. Ze stellen ook dat samenvattingen die toelichting geven op de opbouw en de voornaamste thema's van elk boek, dienen kunnen als inleidingen. Volgens mij slaat de NBV de plank mis door inleidingen aan de bijbelboeken mee te geven waarin ook dingen worden gezegd die in strijd zijn met de bijbeltekst die volgt. Zo wordt de lezing van die tekst beïnvloed door ideeën die vreemd zijn aan de Schrift zelf. Een voorbeeld: in 2 Petrus 1:1 lezen we dat de apostel Petrus de schrijver is, maar in de inleiding op deze brief wordt er gewag van gemaakt dat sommigen ervan uitgaan dat de brief niet echt van Petrus is. Hetzelfde zien we bij Paulus' brief aan Titus (vgl. 1:1), waarvan wordt gezegd dat de auteur van deze brief zich alleen maar voordoot als Paulus. De korte inleidingen kunnen op deze manier lezers op het verkeerde been zetten door (zonder bewijs) dingen te beweren waar kerken die uitgaan van de onfeilbaarheid van de Schrift, niet achterstaan.

Conclusie

Deze beperkte bespreking van de vertaalprincipes en de vertaalkijk van de NBV laat zien hoe nauw de band is tussen vertaling en interpretatie. Ze onderstreept ook de waarde van kritische beoordeling van hedendaagse vertaalprincipes en de invloed die ze door vertaalde teksten uitoefenen.

Een recente bespreking van de NBV stelde de vraag of de principes achter deze vertaling zich wel verdragen met de gereformeerde overtuiging zoals verwoord door de Synode van Dordrecht 1618-1619. Vandaag ondergaan de bijbelwetenschappen een behoorlijke verandering. In zo'n tijd doen gereformeerde en presbyteriaanse kerken wereldwijd er goed aan om een bijbelse hermeneutiek te ontwikkelen en te bevorderen, die gefundeerd is op de Schriften. De eensgezindheid van de internationale gereformeerde gemeenschap rust immers op de Bijbel. Nauwere samenwerking tussen de gereformeerde kerken op het gebied van bijbeluitleg en dogmatiek zal ook samenwerking op andere gebieden bevorderen. Zaken als zending en evangelisatie kunnen steviger worden verankerd in het onderricht van de Schrift. Bovendien zouden deze kerken op deze manier bijdragen aan een eensgezinde bijbelse en confessionele kijk op de uitleg van de Schrift, waarvan niet alleen de internatio-

nale wetenschappelijke gemeenschap maar ook de wereldwijde christelijke geloofsgemeenschap van zou profiteren.

Een kerkverband dat een nieuwe bijbelvertaling aanvaardt, neemt impliciet ook de achterliggende vertaaltheorieën over. De volgende generatie bijbellezers zullen beïnvloed zijn door de principes die in de nieuwe bijbel-editie in de praktijk zijn gebracht. De aanvaarding van de NBV door de Gereformeerde Kerken in Nederland (v) biedt gelovigen in zusterkerken de gelegenheid om de sterke en zwakke punten van de principes en methodes achter de Engelse, Koreaanse enz. bijbelvertalingen die zij gebruiken, te evalueren. Hoe groot de diversiteit onder de gereformeerden wereldwijd ook mag zijn, het laatste oordeel in zaken van leer en praktijk zijn niet de woorden van mensen, maar de woorden van God, de Bijbel. We mogen daarom bemoedigd worden door de woorden van Jesaja 40, aangehaald in 1 Petrus 1:24-25: *de mens is als gras en zijn schoonheid als een bloem in het veld: het gras verdort en de bloem valt af, maar het woord van de Heer blijft eeuwig bestaan.*

Dr. Riemer A. Faber (*1961) is professor Classical Studies aan de Universiteit van Waterloo (Ontario, Canada).

E-mail: rfaber@uwaterloo.ca.

Hij heeft geschreven over de interpretatie van Griekse en Latijnse literatuur, over nieuwtestamenteisch Grieks en over de geschiedenis van de Reformatie. Op het ogenblik houdt hij zich o.a. bezig met bijbelvertaling en -verklaring in de zestiende eeuw, in het bijzonder de commentaren op de brieven aan de Galaten en de Korintiërs uit de tijd van de Reformatie. Zie zijn website www.arts.uwaterloo.ca/CLASS/faberhm.htm. Dit artikel schreef hij voor *Lux Mundi* 25.2 (juni 2006), het blad dat wordt uitgegeven door deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken van de Gereformeerde Kerken (v); zie www.bbk.gkv.nl. In het Engels verscheen over de principes achter de NBV ook K.F. de Blois & T. Mewe, 'Functional Equivalence and the New Dutch Translation Project', *The Bible Translator* 52.4 (Oktober 2001) 430-440. Voor Nederlandse reacties op de NBV zie het themanummer van het *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 59.4 (2005). (De vertaling van dit artikel is van Ds. Ruud ter Beek, predikant van de Gereformeerde Kerk te Soest)

N.a.v. *Predikant tussen baan en ambt*, onder redactie van prof. Mr. F.T. Oldenhuis, uitgegeven bij de Protestantse Pers, Heerenveen, serie religie en recht.

Schepping en ethiek

Createdness and Ethics

Op 28 juni 2006 promoveerde de Wageningse predikant Hans Schaeffer aan de Theologische Universiteit Kampen. Zijn dissertatie onderzoekt aan de hand van twee gerenommeerde contemporaine theologen de systematisch-theologische verbinding tussen scheppingsleer en theologische ethiek en geeft afsluitend haar relevantie voor het christelijke spreken over het huwelijk exemplarisch aan.

D.C.A. Noordveld ■

Colin E. Gunton

Als eerste laat Schaeffer de Londense calvinistisch-gereformeerde theoloog Colin E. Gunton (1941-2003) de revue passeren (hfst. 3). Ingezet wordt bij zijn omschrijving van het leven als andersheid-in-relatie. Gunton benadrukt hiermee dat elk menselijk handelen aandacht moet hebben voor de substantialiteit van God, van medemensen en van de natuur. Tegelijkertijd wordt met deze omschrijving ook de essentiële relationaliteit van het leven verwoord. In leven, sterven, opstanding en hemelvaart van Jezus Christus is deze substantialiteit en relationaliteit van het leven criteriologisch waar te nemen. In zijn scheppingsleer werkt Gunton de ontologie van andersheid-in-relatie verder uit. Elk zijn is geschapen in betrokkenheid op God, de mens en de natuur. Toch heeft de mens geen directe kennis van deze intrinsieke rationaliteit van de wereld: alleen Gods schepselmatige bemiddeling verbindt de drie-ene God met de werkelijkheid. Op die manier maakt Gunton aan de ene kant de verschillende substantialiteit en aan de andere kant de verbindende relationaliteit duidelijk. In de ethiek werkt dit als volgt uit: God is nog steeds betrokken op zijn scheppingswerk en brengt de schepping tot zijn doel. Tegelijkertijd heeft de mens als beeld van God de taak om dit doel te bereiken: hij is een deel van Gods schepselmatige bemiddeling. Hiermee wordt niet bedoeld dat de mens zijn bestemming zelf moet of kan bereiken. Juist het christologische criterium laat zien dat de gevolgen van de zondeval niet om het even zijn en verzoening nodig hebben: ze wordt voltrokken in de schepping op weg naar het eschaton, want alleen het werk van Jezus Christus is levensreddende waarde toe te kennen.

Oswald Bayer

De tweede gesprekspartner van Schaeffer is de lutherse theoloog Oswald Bayer (1939) uit

Tübingen (hfst. 4). Kenmerkend voor zijn scheppingsleer en theologische ethiek is het criteriologische gebruik van het aan Maarten Luther ontleende begrip *promissio*: Gods belofte aan de mens is de theologische hermeneutiek van de menselijke werkelijkheidservaring. Zijn werkelijkheid wordt wezenlijk bepaald door Gods scheppende en onderhoudende activiteit en de mens dient dus primair in zijn passiviteit beschouwd te worden. Tegelijkertijd concretiseert het talige karakter van *promissio* de relatie van God tot zijn schepping. In de scheppingsleer ziet Bayer *creatio ex nihilo* als *promissio*: Gods levensscheppende taaldaad doet de schepping ontstaan en door deze schepping spreekt God nog steeds tot de schepping. De hier gevonden passiviteit van de mens speelt aansluitend een centrale rol in Bayers ethiek. De mens is een door God aangesproken en geschapen wezen en de ethiek gaat daarom om de interpretatie van de wereld als Gods gave en de daaruit voortkomende menselijke roeping, redelijk in deze door God gestructureerde werkelijkheid te leven. Doordat Bayers ethiek niet inzet bij dat wat de mens moet doen, maar bij dat wat hem gegeven is, speelt het eerste gebod een centrale rol: zonde is de menselijke poging met andere goden deze asymmetrische verhouding tussen geven en ontvangen te doorbreken.

Verbinding scheppingsleer en theologische ethiek

Nadat Schaeffer zich heeft bezig gehouden met de concepten van Gunton en Bayer, gaat hij in op de verbinding tussen scheppingsleer en theologische ethiek (hfst. 5). Daarbij gaat hij met name uit van de scheppingsleer van Bayer, welke nader wordt omlijnd door bij Gunton gevonden elementen. O.a. wordt het belang van goddelijke openbaring met betrekking tot het kennen van de schepping onderstreept: alleen Christus laat aan de ene kant de mens Gods bedoeling met de schepping kennen en aan de andere kant het menselijke afwijken van

deze bestemming. Daardoor wordt de spanning tussen goed en kwaad waarneembaar. Ook in alle morele kennis werkt deze spanning door en zij is dienovereenkomstig steeds voorlopige kennis. Daarnaast wordt de schepping als een door de liturgie vormgegeven interpretatie van de werkelijkheid gezien, die Gods relatie tot zijn schepping expliciteert: Zijn voorzienige zorg onderhoudt de schepping nog steeds. De scheppingsleer functioneert zo als levenscontext voor de theologische ethiek. Schaeffer gaat vervolgens over tot de evaluatie van de bijdragen van Gunton en Bayer, waarbij de hamartiologie een centrale rol speelt: spreken over schepping is niet mogelijk zonder over de zonde te spreken, die de geschapen orde in wanorde veranderd heeft. Bij beiden wordt het begrip zonde intensief uitgewerkt, waarbij Gunton meer intellectuele oplossingen zoekt om de zonde te overwinnen en Bayer eerder Gods doel met de schepping in de levensvormen van de kerk waarneemt. Schaeffer preferereert de radicaliteit van Bayers behandeling van de scheppingsleer in samenhang met de zonde boven Guntons benadering. Zijn theologie vertoont bovendien een interessant eschatologisch element, dat het leven zowel relateert als intensiveert: pogingen van de mens de wereld zelf te redden lopen op niets uit, maar tegelijkertijd laat Gods betrouwbaarheid tegenover de schepping zien dat het leven wel degelijk van belang is. Guntons nadruk op de krachtige aanwezigheid van de heilige Geest heeft meer aandacht voor een mogelijke verandering van de huidige orde en is daardoor als optimistischer te karakteriseren. Bayer benadrukt echter meer de verborgenheid van God, die bekering binnen de context van de kerk noodzakelijk maakt om de schepping als schepping waar te nemen. Schaeffer sluit zich hierbij aan maar stelt met Gunton vast dat God de mens door zijn Geest ook al een voorschot van de volmaakte heerlijkheid doet ervaren.

Huwelijk en scheppingsleer en theologische ethiek

Aan de hand van het huwelijk onderzoekt Schaeffer de waarde van de systematisch-theologische verbinding tussen scheppingsleer en theologische ethiek (hfst. 6). Daartoe bespreekt hij vier verschillende huwelijksvisies: het huwelijk als contract, het huwelijk in de traditie van het natuurrecht, de constructivistische benadering van het huwelijk en de eschatologische relativisering van het huwelijk. De verschillende opvattingen worden uitvoerig gepresenteerd, de betekenis van de scheppingsleer voor de verschillende concepten uitgewerkt en het volgende vastgesteld: ook het huwelijk wordt geconstitueerd door de relatie tussen de Schepper en de schepping. Aangezien het huwelijk binnen de context van het geleefde vertrouwen op de drie-ene Schepper haar diepe waarde ontvangt, speelt de christelijke gemeenschap hier een belangrijke rol. Schaeffer benadrukt dat de

mens uiteindelijk ook in het huwelijk niet de schepper van zijn eigen geluk is, maar dat de voorzienige God deze geschiedenis naar haar doel draagt.

Relevantie scheppingsleer

Schaeffer sluit zijn dissertatie af met een korte weergave van de relevantie van de scheppingsleer voor de ethiek (hfst. 7). Het belang ligt allereerst in een nadere toespitsing van het communitarisme van Alasdair MacIntyre en Charles Taylor: een sociale ontologie, die de constitutieve relatie van de mens tot zijn Schepper als uitgangspunt neemt, beschouwt de gemeenschap als door God geschapen en biedt zo criteria om het gemeenschapsconcept opnieuw te definiëren. De perspectieven van Gunton en Bayer kunnen bovendien een klassieke neocalvinistische ethiek aanvullen: scheppingsleer is niet te beperken tot *creatio ex nihilo* - en de daarop gebaseerde scheppingsorde - maar in samenhang met de voorzienigheidleer en de eschatologie ook als de geschiedenis van de schepping te beschouwen, waarin Gods *promissio* nog steeds tot de mens spreekt. Tegelijkertijd wordt de apologetische betekenis van de scheppingsleer voor het voetlicht gebracht: het vertrouwen op het onderhoudende werk van de Schepper relateert de activiteit van de mens en geeft tegelijkertijd ook hoop op een soms duister schijnende toekomst.

Createdness and Ethics geeft een indrukwekkend uitvoerig overzicht van de theologische concepten van Colin Gunton en Oswald Bayer, dat de gelegenheid biedt beide theologen beter te leren kennen. Doordat dit tegen een neocalvinistische achtergrond gebeurt, wordt een nadere toespitsing geboden van het gereformeerde gebruik van de scheppingsleer in de ethiek. Bijzonder interessant is ook de aandacht voor de omgang met de Verlichting die bij Gunton door Samuel Taylor Coleridge (1772-1834) en bij Bayer door Johann Georg Hamann (1730-1788) wordt gekleurd: Schaeffer weet deze voor vandaag vruchtbaar te maken door de scheppingsleer als antwoord op de postmoderniteit te ontwikkelen. Dit proefschrift is daardoor vanuit verschillende invalshoeken te lezen. Ondanks het feit dat deze dissertatie enigszins aan de dure kant is, is het dan ook de moeite waard haar aan te schaffen.

Drs. Diederik Noordveld studeerde aan de Theologische Universiteit te Kampen en bereidt zich aan de theologische faculteit van de Universiteit Heidelberg voor op een promotie.

N.a.v. Hans Schaeffer, *Createdness and Ethics. The Doctrine of Creation and Theological Ethics in the Theology of Colin E. Gunton and Oswald Bayer*, Berlijn 2006.

Rein en onrein

Het heil van God tastbaar gemaakt

Soms sta je te kijken van de diepe betekenis die een bijbels woord kan hebben. Reinheid is zo'n woord. De vrijgemaakt-gereformeerde predikant M.H. Oosterhuis uit Ede wijdde een onderzoek aan de betekenis van reinheid en onreinheid in het Oude Testament. Zijn doel is om te komen tot een nieuwe waardering van dit bijbelse begrip, dat jammer genoeg in ons theologische en gelovige denken en spreken in onbruik is geraakt.

J.M. Oldenhuis ■

'Een rein hart. Rituele reinheidsterminologie in spirituele contexten van het Oude Testament' - zo heet het proefschrift van Oosterhuis. Hij wil graag een bijdrage leveren aan de discussie over de betekenis van reinheidsbepalingen in het Oude Testament en de relevantie ervan voor de christelijke theologie (p. 11). Oosterhuis snijdt hiermee een thema aan dat mooi, boeiend en belangrijk genoeg is om er een onderzoek aan te wijden. De resultaten van zijn onderzoek verdienen mijns inziens een breed lezerspubliek. Rein en onrein zijn inderdaad in de Bijbel begrippen die - zoals Oosterhuis terecht stelt - in het hedendaagse gelovige leven en spreken nauwelijks meer een rol spelen (p. 9). Jezus Christus is de vervulling ook van de reinheidsbepalingen in het Oude Testament. Maar dit betekent niet dat het begrip en de zaak waar het voor staat, uit beeld zouden moeten verdwijnen. Integendeel, in het onderwijs van Jezus en zijn apostelen krijgt het een plaats - zie bv. Matt. 5:8; Mc 7:1-23; Joh. 15, 3; Ef. 5:26-27; 1Ptr. 1:22. Vanzelfsprekend valt de verbinding met het Nieuwe Testament buiten het onderzoeksterrein van Oosterhuis - hij promoveerde aan de Theologische Universiteit Kampen in de oudtestamentische wetenschap - maar het is eens te meer reden om van de inhoud van zijn proefschrift kennis te nemen.

Een rein hart

Oosterhuis heeft bij zijn onderzoek

gekozen voor een bijzondere invalshoek, nl. een studie naar de voor rein en onrein gebruikte woorden en terminologie (reinheidsidioom). Reinheid is in het Oude Testament een begrip dat verbonden is met de eredienst voor God in de tempel of het heiligdom. Toch worden in een aantal gevallen de Hebreeuwse woorden voor rein en onrein in deze rituele context (resp. tahir en tame') gebruikt in een verband waarin er geen verbinding lijkt te zijn met de tempel of het heiligdom. Een voorbeeld daarvan is Psalm 51:12. Toen een van Oosterhuis' dochters eens in de woonkamer het liedje 'Create in me a clean heart' zong werd Oosterhuis getroffen door het bijzondere van deze tekst. Zo zie je maar hoe de huiskamer de agenda voor de studeerkamer kan bepalen en op zijn beurt de eerstgenoemde ook weer kan beïnvloeden... In Psalm 51:12 staat: 'Schep, o God, een zuiver hart in mij, vernieuw mijn geest, maak mij standvastig' (NBV). Volgens Oosterhuis wordt hier een woord dat kenmerkend is voor de rituele context van de oudtestamentische reinheidsvoorschriften (nl. 'rein', 'zuiver') gebruikt in een gebed om een voluit spiritueel goed (een nieuw hart, vernieuwing van Davids geest (p. 8). Dit terwijl er van een verband met reinheidsrituelen in het heiligdom geen sprake lijkt te zijn. Dit zette Oosterhuis aan het denken. Waarom gebruikt David hier dit woord? Gebeurt hetzelfde vaker in het Oude Testament? En wat is het verband met de cultus, met de rituelen in de tempel? En wat betekent

dit alles uiteindelijk voor wat rein en onrein betekenen (p. 10)? Vandaar het onderzoek van Oosterhuis: Een rein hart. Rituele reinheidsterminologie in spirituele contexten van het Oude Testament.

Rein en onrein

Nu is het nog niet eens zo gemakkelijk om te definiëren wat rein en onrein precies betekent. In het bijbelboek Leviticus staat dat een mens onrein kan worden, bv. door het aanraken van een kadaver (Lev. 11:24) of als je als vrouw een kind hebt gebaard (Lev. 12:1-5). Maar wat precies in het aanraken van een kadaver of in het baren van een kind maakt een mens onrein? Wat betekent rein en wat betekent onrein? Naar een antwoord op deze vragen wil Oosterhuis uiteindelijk toewerken. Om te beginnen geeft hij een overzicht van de antwoorden die al gegeven zijn in de oudtestamentische wetenschap. Ik doe maar even een greep. Rein en onrein is de tegenstelling tussen veilig en gevaarlijk (al of niet onder beslag van bv. demonische machten), of tussen wat Gods orde bevestigt of zijn orde verstoort. Of is rein en onrein een zaak van hygiëne, waarbij rein staat voor 'gezond' en onrein voor 'ongezond'? Het merendeel van de uitleggers gaat uit van de tegenstelling godwelgevallig - godonterend. Rein en onrein geven dan aan wat wél of niet past bij de heiligheid van God. Bij deze laatste onderscheiding speelt dan ook nog een rol de vraag, of reinheid en onreinheid in de dingen zelf zit of dat het gaat

om een waarde die door bijvoorbeeld God eraan wordt toegekend.

Gesprekspartners

Binnen de oudtestamentische wetenschap zijn al veel verklaringen aangedragen voor het gebruik van ritueel reinheidsidoom in spirituele contexten. Volgens sommigen is er sprake van metaforisch gebruik van de begrippen rein en onrein. Wat benadrukt wil worden (door een profeet of een psalmdichter) is rechtvaardigheid/heiligheid of juist schuld/zonde. Maar het wordt bij wijze van beeldspraak - ontleend aan de cultus in het heiligdom - rein of onrein genoemd. Ook is naar voren gebracht, dat in Israël twee systemen van verontreiniging naast elkaar bestonden: het rituele en het moreel-spirituele. Allebei maken ze gebruik van het rituele reinheidsidoom, maar in zichzelf hebben ze niks met elkaar te maken. Aan deze zienswijze is de naam verbonden van Jonathan Klawans. Weer een andere verklaring is, dat in het Oude Testament sprake is van een ontwikkelingsproces dat heeft geleid tot het toepassen van het reinheidsidoom in een niet-rituele context. Of: het rituele idoom werd in toenemende mate losgemaakt van zijn oorspronkelijke en eigenlijke context en ging spirituele betekenis krijgen. Dit betekent dat in de gevallen waarin sprake is van ritueel reinheidsidoom in spirituele contexten, het niet meer gaat om reiniging als zodanig maar bv. om vergeving. Dit is m.n. naar voren gebracht door H.J. Hermisson. Rein en onrein zouden daarmee primair rituele begrippen zijn en pas in tweede instantie spiritueel.

Onderzoek

Oosterhuis heeft gekozen voor een in principe eenvoudige maar doeltreffende methode om bovenstaande theorieën op hun houdbaarheid te toetsen: een exegetisch onderzoek naar zo'n twintig teksten verspreid door het Oude Testament, teksten dus in een spirituele context met gebruikmaking van ritueel reinheidsidoom. Eigenlijk is dit de rug-

gengraat van zijn boek (p. 90-225). Hiermee toont Oosterhuis zich als wat hij het liefste is: een uitlegger van de Bijbel. Aan de ene kant is dat weldadig, omdat alles wat gezegd en beweerd kan worden over de Bijbel staat en valt met een antwoord op de vraag: wat staat er nou eigenlijk? Niet alle onderzoekers zijn hier even trouw en zorgvuldig in. Oosterhuis wél. Aan de andere kant maakt dat het lezen van het boek tot een enigszins stugge onderneming. Je moet over geduld, doorzettingsvermogen en enige kennis van het Hebreeuws beschikken om Oosterhuis in alle stappen te kunnen volgen. Maar uiteindelijk heb je dan ook wat. Exegetisch onderzoek wijst uit, dat van twee onderscheiden, naast elkaar voorkomende, systemen van verontreiniging geen sprake is. Ritueel en moreel-spiritueel zijn niet twee gescheiden werelden om zo te zeggen. En aan de gedachte van ontwikkeling (van ritueel naar spiritueel) geven de door Oosterhuis onderzochte bijbelteksten ook geen voet. Je moet dan bepaalde teksten buiten beschouwing laten of uitgaan van een aanvechtbare datering van deze teksten. Ook doe je de bijbelteksten tekort door uit te gaan van metaforisch taalgebruik. In sommige gevallen is er daadwerkelijk een rituele context of gaat het om zonden die ook rituele implicaties hebben. Oosterhuis spreekt in dat verband van een 'écultische ambiance'. Om twee voorbeelden te geven: Jesaja zegt 'Wee mij, ik ben een mens onrein van lippen' (Jes. 6:5) - geconfronteerd met Jahwe's heiligheid in de tempel. En David legt in Psalm 51 een verband met een concreet ritueel van schoonwassen, ontzondigen en vergeving in het heiligdom.

Eigen betekenis

Hoe kan ritueel reinheidsidoom in spirituele contexten dan wél verklaard worden? Volgens Oosterhuis uit het brede betekenispectrum dat dit idoom in zichzelf heeft (p. 241). Rein en onrein duiden een breed scala van morele overtredingen en deugden aan. En daarin vervangen en verdringen het rituele en spirituele aspect elkaar niet, maar lopen ze

eerder in elkaar over en vullen ze elkaar aan. Een duidelijk voorbeeld daarvan is nou precies Psalm 51: de context van de psalm kan als ritueel worden bestempeld, maar de inhoud is voluit spiritueel (p. 237). Kortom, reinheid is niet een strikt spiritueel of ritueel begrip, maar een eigensoortig begrip (naast bv. heiligheid, rechtvaardigheid) met rituele en spirituele kanten. Reinheidsrituelen in het Oude Testament hebben dan ook in zichzelf een onmiskenbaar spiritueel karakter. Maar wat is dan die eigen betekenis van reinheid en/of onreinheid? Volgens Oosterhuis verwijst reinheid naar de 'exclusieve intrinsieke kwaliteit van Jahwe's scheppingswerk' (p. 244, met verwijzing naar Job 4:17 en 14:15). Reinheid duidt dus de oorspronkelijke kwaliteit van de geschapen werkelijkheid aan: puur, gaaf, zuiver, smetteloos. Onrein is wat niet die oorspronkelijke scheppingskwaliteit bezit en sporen draagt van bederf en vergankelijkheid of herinnert aan zonde en de vloek daarover. Daarom kan een vrouw onrein worden bij de geboorte van een kind, omdat het herinnert aan de vloek van Genesis 3:16. En als David in Psalm 51 bidt om een 'rein hart', dan vraagt hij daarmee om compleet levensherstel - hij is echt vuil en verlangt naar de gaafheid en smetteloosheid die God oorspronkelijk aan de mens had gegeven.

Waardering

Rein en onrein - geen beeldspraak dus, geen dichterlijk-poëtische manier van zeggen, geen puur geestelijk gebeuren. Nee, echt vuil zijn en echt (weer) schoon, zuiver worden - daar gaat het om. Rein heeft betrekking op hoe God mens en wereld oorspronkelijk heeft gemaakt of weer maken kan, of: maakt het heil van God tastbaar en echt. Onrein heeft betrekking op de evenzeer tastbare sporen die de vloek over de zonde in de schepping of in het leven van mensen nalaat. Oosterhuis brengt op deze manier in onbruik geraakte woorden weer dichtbij. Niet dat er geen vragen zijn te stellen. Bijvoorbeeld: als reinheid terug gaat op de kwaliteit van Gods

oorspronkelijke scheppingswerk, dan is te begrijpen dat iemand als David ernaar verlangt en erom vraagt in Psalm 51. Maar wordt hij daadwerkelijk rein na het belijden van zijn schuld en het ondergaan van een reinigingsritueel? Je zou zeggen: dat kan niet, want hij is en blijft een zondig mens; teruggaan naar de situatie van voor Genesis 3 is vooralsnog geen optie. Of: kunnen mensen eigenlijk wel echt rein worden in het Oude Testament of mogen ze alleen rein heten dankzij Gods toezegging en belofte? Oosterhuis pleit daarnaast terecht voor een nieuwe waardering van 'rein' en 'onrein' in het concrete leven voor God en in hoe je daar in de theologie verder op door-denkt. Hij geeft zelf aanzetten daartoe op de laatste pagina's van zijn boek. Rein en onrein horen thuis in de dogmatiek bij de scheppingsleer, verlossingsleer, zondeleer en leer over de laatste dingen. Deze aanzetten maken mij benieuwd. Ik zie uit naar een verdere uitwerking ervan! Ook omdat 'rein' en 'onrein' doorwerken in het Nieuwe Testament. Wat de vraag doet rijzen: hoe is Jezus Christus de vervulling van het gebed om of de belofte van reinheid in het Oude Testament? Of om weer iets anders te noemen: wat krijg je als je de doop gaat door-denken niet alleen vanuit het verbond, maar ook vanuit 'rein' en 'onrein'? Ook bij de doop

wordt 'reinheidsdroom' gebruikt in een context waarin het rituele en spirituele elkaar niet verdringen, maar aanvullen en versterken. Al met al zet Oosterhuis' studie aan het denken en biedt het meer dan voldoende om het woordpaar 'rein' en 'onrein' daadwerkelijk de plek te geven die het verdient: midden in het gelovige omgaan met God!

Ds. Maurits Oldenhuis is predikant van de Gereformeerde Kerk te Brunssum-Treebeek.

Zendtijd voor kerken

Op D.V. **zondag 15 juli** wordt om **17.02 uur** een kerkdienst uitgezonden van de Gereformeerde Kerk in Amersfoort-Emiclaire via Radio 5. Ds. Jan Beekhuis preekt over het thema 'Zonder God niet te genieten.' Aan deze dienst wordt meegewerkt door organist Harry van Wijk en trompettist Alfred Jonker.

INVENTARIS

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

De premie is laag en de dekking is hoog.
Wat wil je nog meer?

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

